

UO'T: 632.634.7

O'RIK MEVASINI JANUBIY OMBOR PARVONASI BILAN ZARARLANISHI

Eshmurzayev Jasur Elmuratovich

O'simliklar karantini va himoyasi ilmiy-tadqiqot instituti
"Ombor zararkunandalariga qarshi kurashish" laboratoriyasi
katta ilmiy xodimi, q.x.f.f.d. (PhD)

Annotatsiya. Ashadiy zararkunanda *Plodia interpunctella* Hb. dunyo bo'yicha tarqalgan bo'lib, bu hashorat asosan issiq sevarligi hamda oziqa mo'l hududlarda uchrashi aniqlangan shu sabab biz O'zbekistonda omborda saqlanadigan qishloq xo'jalik maxsulotlardan donlardan g'alla hamda quritilgan mevalarni zararlashi adabiyotlarda keltirilgan. Shu bois O'zbekiston sharoitida o'rik mevasini quritish jarayonida va zaxiraga saqlash vaqtida juda qisqa vaqt ichida zararlanishi haqida ma'lumotlar keltirilgan.

Kalit so'zlari: Janub ombor parvonosi, turshak, saqlash davr, zararlanish, kuzatuvlar, tajribalar.

Аннотация. Вредитель *Plodia interpunctella* Hb. распространен по всему миру, и установлено, что это насекомое встречается преимущественно в теплых и богатых питательными веществами регионах, поэтому в литературе сообщается о повреждении им сельскохозяйственной продукции, хранящейся на складах в Узбекистане, такой как зерно, крупы и сухофрукты. В связи с этим представлена информация о повреждении абрикосов в Узбекистане в процессе сушки и хранения в очень короткие сроки.

Ключевые слова: Южный складской мотылек, курага, период хранения, заражение, наблюдения, эксперименты.

Abstract. The pest *Plodia interpunctella* Hb. is distributed worldwide and is found primarily in warm, nutrient-rich regions. Therefore, literature reports its damage to agricultural products stored in warehouses in Uzbekistan, such as grain, cereals, and dried fruits. In this regard, information is presented on damage to apricots in Uzbekistan during the drying and storage process within a very short timeframe.

Keywords: Southern storage moth, dried apricots, storage period, infection, observation, experiment.

AGRO KIMYO HIMOYA VA O'SIMLIK KARANTINI

KIRISH

Bugungi kunda dunyoda oziq-ovqat xavfsizligi dalzarbligini kundalang bo'lib turgan bir paytda, zaxiraga olingan qishloq xo'jalik mahsulotlarni saqlash har doimgidek muammolardan biri bo'lib kelgan. Shu sababli Respublikamizda bu sohaga e'tibor bir oz e'tibordan chetda qolgandek, mutaxassis kadrlarni yetishmasligi, sohaning nazariy va amaliy yo'nalishlari biroz rivojlanishi susaygan. Hozirgi kunga kelib qishloq xo'jalik mahsulotlariga zarar keltiradigan ombor zararkunandalarni tarqalishi, ahamiyati, turi, bioekologiyasi, zarari, ularga qarshi kurash usullari o'rganilmoqda.

Shu bois asosiy zararkunanda janub ombor parvonasi (*dunyoda hind kuyasi deb nomolgan*) ***Plodia interpunctella* Hb.** ning oilasi ***Pyralidae***, avlodi ***Plodia*** yagona vakili hisoblanadi.

Bu hashorat kosmopolit dunyo buyicha keng tarkalgan tur bo'lib, Yevropada, Kavkazda, Kozoqistonda, Markaziy Osiyoda, Shimoliy Afrikada, O'rta yer dengizi, Kanada, Shimoliy Amerika va Avstraliyada xam uchraydi. Vatani Amerika bo'lib, u yerdan boshqa mintaqalarga tarqalgan deb hisoblanadi. Ekologik nuqtaiy nazaridan janubiy ombor parvonasi evrotop, yuqori plastik xu- susiyatga ega tur bo'lib juda ko'p turli-tuman mahsulotlar bilan oziqlanadi. Chigit, don va ularni qayta ishlashdagi mahsulotlariga, konditer, pechene, pista, bodom, yongok magizlarni, kuritilgan mevalarga (turshak, gilos, nok, olma qoqi, pomidor qoqi va boshqalar) katta zarar keltiradi.

Adabiyotlar taxlili o'rganilganda, janub ombor parvonasi quritilgan mevalarning eng ashadiy zararkunandasi sifatida Butun rassiya birlashmasining 1918 yilgi taklifiga binoan R.Arhangelskiy tomonidan ilk bor markaziy osiyoda 1931 yil Tojikistonning Konibodom, Isfara, Charxu, Karux, Xojekent shaharlarida o'rik turshagi yetishtirilgan mintaqalarda amalga oshirgan xizmat safari davrida bir necha kuzatuvlarida aniqlangan. O'zbekistonning Fariona, Toshkent va Samarkand shaharlarida ham bir-necha kuza- tuvlar olib borilgan, kuzatuvlar jarayonida olingan natijalari 1921 yilda laboratoriyada o'tkazilgan tekshiruvda janub ombor parvonasi aniqlangan. Natijada butunrossiya entomologiya va fitopatologiya s'ezdi bulletinida 1921 yilli chop etilgan.

Demak ***Plodia interpunctella*** ni 100 yildan kiyen ham o'rganishga bo'lgan talab yanada oshmoqda, sababi quritilgan mevalarni ashadiy zararkunandasi sifatida har bir omborlarda va xonadonlarda ham zarar keltirmoqda.

Respublikamizda ushbu hasharot dolzarbligini hisobga olgan holda quritilgan meva zararkunandalarining tur, tarkibini aniqlab, asosiy turlarni biologiyasini, tarqalishi, keltiradigan zararini o'rganib, olingan ilmiy ma'lumotlar asosida ularga qarshi kurash chora va tadbirlarini ishlab chiqishni maqsad qildik.

MATERIALLAR VA USLUBLAR

Ushbu tajriba aynan janub ombor parvonasida quritilgan mevalarni zararlanishini aniqlash maqsadida tajriba o'tkazildi.

AGRO KIMYO HIMOYA VA O'SIMLIKLAR KARANTINI**Yangi uzulgan o'rik mevasini quritish uchun 1 oy muddat (ya'ni 30 kun) ga oftob va quyosh tegmaydigan joyga qo'yildi**

T/r	Joy nomi	O'riklar soni	<i>Plodia interpunctella</i> bilan zararlanishi			
			Harorat °C	10	10	10
1	Oftobga (quyosh nuri)	500	33-35	-	-	+
2	Quyosh tegmaydigan (salqin)	500	22-25	-	+	++

Tajribada 500 tadan 1000 ta o'rik mevasi quritish uchun oftob va quyosh tegmaydigan joyga terib qo'yildi, hamda bir oy mudatga o'riklar terib qo'yildi va har 10 kun davomida kuzatuvlar olib borildi.

NATIJALAR VA MUNOZARA

Tajribadagi o'rik mevalarini monitoring jarayonida oftobning 33-35°C haroratga qo'yilgan 500 dona o'rik 20- kun o'rik qurib qatganligi sabab yeig'ib olindi va 25- kun laboratoriyada tekshiruv o'tkazilganda zararlanmaganligi aniqlandi. Keyingi tajribamizdagi 500 dona o'rik mevalarni quyosh tegmaydigan haroratning 22-25°C bo'lgan joyda to'liq 30 kun monitoring o'tkazilgandan so'ng turshaglar yeig'ib olinib, Ombor zararkunandalariga qarshi kurashishg laboratoriyasida tekshiruvdan o'tkazish jarayonida 500 dona turshakdan 40 dona turshakda zararkunanda tuxumi borligi kuzatildi. Tuxumlarni turshakni pastga qaragan tomonida qo'yilganligi aniqlandi.

Olib borilgan tajribadan shunday xulosa qilish mumkinki, o'riklarni quritish davrida deyarli zararlanmadi.

Qurilgan turshaglarni oddiy omborga saqlashga 40 kun kuzatish uchun qo'yildi

T/r	Joy nomi	Qurilgan o'riklar soni	<i>Plodia interpunctella</i> bilan zararlanishi					
			Harorat °C	xonani namligi %	10	10	10	10
1	Ombor	500	15-18	60	-	-	+	++
2	Ombor	500	15-18	60	-	+	++	+++

Demak o'rik turshaglarini omborga ta'biy sharoitda saqlash uchun 40 kun kuzatish uchun qo'yildi. Omborga tajriba sifatida qo'yilgan turshaglarni har besh

AGRO KIMYO HIMOYA VA O'SIMLIKLAR KARANTINI

kunda tekshirib borildi, ushbu turshaklarni kuzatish jarayonida quyosh tegmaydigan joyda saqlangan turshaklardan 15-kunga kelib qurtlar paydo bo'lishi kuzatildi, ushbu qurtlarni laboratoriyada morfologik tekshirish natijasida qurtlar ombor parvonasi zararkunandasi ekanligi aniqlandi, 22-kungi kuzatuvimizda, turshaklar o'rtacha zararlanishi va tajribamizning 31-kunga kelib turshaklarda zararlanish darajasi kuchli bo'lishi kuzatildi, shu xasharotlarning katta yoshli qurtlarini turini aniqlash uchun mikroskopda tekshirilganda parvonalarning *Plodia interpunctella* **Hb.** turi ekanligi aniqlandi. Tajribamiz davomida omborga qo'yilgan ikkinchi turshak solingan qopcha yaniy oftobda quritilgan turshaklarni kuzatish jarayonida 33-kuni qurt paydo bo'la boshladi va 40-kuni esa turshaklarda o'rtacha zararlanish kuzatildi.

XULOSA

Tajribadan shunday xulosa qilish mumkinki, o'riklarni quritish davrida deyalii zararlanmasligi va asosiy zararlanish quritilgan turshakni yig'ib olib omborga saqlashga qo'yilganda kuzatildi.

Kuzatuvlar natijasida aniqlanishicha omborlarda saqlanadigan turshaklar va uy sharoitida saqlanadigan yangi turshaklarni saqlash, maxsulotni tez zararlanishiga olib keladi. Har qanda yangi saqlanadigan ombor yoki uy omborlarida kapalaklar bo'lmasada quritilgan mevalar omborlarga saqlash uchun qo'yilishi bilan oradan bir oz vaqt o'tishi bilan quritilgan mevalarni zararlanib qolishi aniqlandi.

ADABIYOTLAR

1- O.Sulaymonov, B.E.Murodov, S.S.Avazov, A.A.Zayniyev, J.E.Eshmurzayev, S.S.Yakubova., Zahiradagi mahsulotlarni ombor zararkunandalaridan himoya qilish usullari. Tavsiyanoma: -Toshkent 2023. -17 b.

2- F.N.Maxmudxodjayev, Janubiy ombor parvonasi-quritilgan mevalar zararkunandasi. Qishloq xo'jaligini modernizatsiyalashda O'simliklar himoya qilishning holati va istiqbollari bo'yicha Xalqaro ilmiy amaliy konferesuya. Toshkent -2012. 31-b.

3- N.M.Maxmudxodjayev, Zahira mahsulotlari zararkunandalari va ularga qarshi kurash. O'quv qo'llanma, -Toshkent.: Extremum-press, -2016. -140 b.